

Ethical Strategies of Accepting the Individual Differences of Couples with Emphasis on Islamic Teachings

ARTICLE INFO

Article Type
Research Article

authors
Hedyeh Masoudi Sadr ^{1*}

How to cite this article

Hedyeh Masoudi Sadr, Ethical Strategies of Accepting the Individual Differences of Couples with Emphasis on Islamic Teachings, *Journal of Islamic Life Style Centered on Health*, 2023:7(3): 34-42.

1. Faculty Member of the Department of Education, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran (Corresponding Author).

ABSTRACT

The principle of individual differences is the principle that has been accepted by everyone and is mentioned in the verses of the Qur'an and Islamic traditions. Differences in talents and tastes sometimes cause tension between people, especially couples who have to live together for years. Therefore, in this article, while expressing the individual differences of couples, the influence of ethics in their acceptance has been explained. The method of this research is descriptive-analytical in the way of collecting library sources. From the findings of this research, we can see the positive effect of ethics in accepting physiological and psychological differences and sexual differences, in the form of moral strategies (male authority and female companionship, proportional assignment of responsibilities between men and women, male empathy with listening to women, female happiness and expressing male affection, Preservation of women's dignity and respect for men...) pointed out. Therefore, in addition to recognizing these differences, couples facilitate the acceptance of these differences for each other with the help of ethical strategies, which also has a significant effect on family consolidation.

Keywords: Individual Differences, Couples, Ethics, Strategies, Family Consolidation

* Correspondence:
Address:
Phone:
Email: h.masoudisadr@scu.ac.ir

Article History
Received: 2023/04/16
Accepted: 2023/07/10

راهبردهای اخلاقی پذیرش تفاوت‌های فردی زوجین با

تأکید بر آموزه‌های اسلامی

هدیه مسعودی صدر^{*۱}

عضو هیات علمی گروه معارف دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران (نویسنده مسئول).

چکیده

اصل تفاوت‌های فردی، اصلی است که مورد پذیرش همگان قرار گرفته و در آیات قرآن و روایات اسلامی به آن اشاره شده است. تفاوت در استعدادها و سلیقه‌ها گاه باعث تنش میان افراد می‌شود، به ویژه زوجین که باید سال‌های سال کنار هم زندگی کنند. لذا در این مقاله ضمن بیان تفاوت‌های فردی زوجین، تأثیر اخلاق در پذیرش آنها تبیین شده است. روش این پژوهش توصیفی-تحلیلی به شیوه‌ی گردآوری از منابع کتابخانه‌ای است. از یافته‌های این پژوهش می‌توان به تأثیر مثبت اخلاق در پذیرش تفاوت‌های فیزیولوژیکی، روانی و تفاوت‌های جنسی، در قالب راهبردهای اخلاقی (اقتدارمرد و همراهی زن، واگذاری متناسب مسئولیت‌های حیطه‌ی زن و مرد، همدلی مرد با شنیدن زن، خوشبختی زن و ابراز محبت مرد، حفظ منزلت زن و تکریم مرد و...) اشاره کرد. لذا زوجین علاوه بر شناخت این تفاوت‌ها به کمک راهبردهای اخلاقی پذیرش این تفاوت‌ها را برای یکدیگر تسهیل می‌کنند که این امر نیز تأثیر بسزایی در تحکیم خانواده دارد.

واژگان کلیدی: تفاوت‌های فردی، زوجین، اخلاق، راهبردها، تحکیم خانواده.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۱/۲۷

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۴/۱۹

*نویسنده مسئول: h.masoudisadr@scu.ac.ir

مقدمه

خانواده نهادی است که برپایه ازدواج مرد و زن شکل می‌گیرد و با تولید مثل توسعه می‌یابد. این نهاد اساس سازندگی شخصیت انسان و مهم‌ترین عامل تکامل جامعه بشر است، از این رو دارای قداست و ویژه‌ای است که قابل مقایسه با هیچ نهاد دیگری نیست. در حدیثی از پیامبر (ص) آمده است: در اسلام هیچ بنایی نهاده نشده است که در نزد خدا، از ازدواج محبوب‌تر باشد^(۱).

یکی از عوامل مؤثر بر تحکیم خانواده و ارتقای کیفیت روابط زوجین، شناخت و توجه به تفاوت میان زن و مرد در ابعاد مختلف است؛ موضوع تفاوت زن و مرد پیشینه‌ای دیرینه دارد، و امروزه کمتر کسی وجود دارد که بتواند ادعا کند زن و مرد هیچ تفاوتی با هم ندارند و کاملاً شبیه هم هستند، این مسأله به همین صورت در کتاب جمهوریت افلاطون مطرح است. افلاطون معتقد است استعدادهایی که در مردان و زنان وجود دارد مثل یکدیگر است؛ چیزی که هست زنان در هر رشته‌ای از رشته‌ها از مردان ناتوان‌ترند و این جهت سبب نمی‌شود که هر یک از زن و مرد به کاری غیر از کار دیگری اختصاص داده باشند. ارسطو در کتاب سیاست معتقد است که تفاوت زن و مرد تنها از جنبه «کمی» نیست، از جنبه کیفی نیز متفاوتند. او می‌گوید: نوع استعدادهای زن و مرد متفاوت است و وظایفی که قانون خلقت به عهده هر یک از آنها گذاشته و حقوقی که برای آنها خواسته، در قسمت‌های زیادی با هم تفاوت دارد. نظریات ارسطو نظریات افلاطون را در دنیای قدیم نسخ کرد^(۲).

هرچند زن و مرد در اصل ذات و گوهر انسانی خویش دارای هویتی مشترک هستند، اما از نظر روانی، جسمی، جنسی و ... با یکدیگر تفاوت‌های بسیاری دارند که شناخت این تفاوت‌ها تفاهم و سازگاری زوجین را بیشتر و در نهایت منجر به تحکیم خانواده که اساسی‌ترین هدف مترتب بر ازدواج است، می‌شود؛ در همین راستا توجه به راهبردهای اخلاقی نقش موثری در جهت درک اصل تفاوت‌های زن و مرد دارد، زیرا گذشته از اینکه اخلاق هرکس در زندگی او تأثیری مستقیم دارد، روابط خانوادگی و به ویژه روابط زوجین در چارچوب قواعد و ارزش‌های والای اخلاقی تقویت و پیوند میان آنها استوار می‌گردد.

بنابراین اهداف اصلی این پژوهش: شناخت ابعاد تفاوت‌های زن و مرد با محوریت وحدت وجود و ارزش انسانی آنها، و تبیین تأثیر اخلاق در پذیرش تفاوت‌های جنسیتی و سازگاری زوجین است.

پیشینه

بررسی تفاوت‌های زن و مرد در روان‌شناسی به اوائل دهه ۱۹۷۰ برمی‌گردد. با انتشار کتاب «روانشناسی تفاوت‌های جنسی» که در آن درباره چگونگی تفاوت‌های مردان و زنان نتیجه‌گیری‌های مهم انجام شده بود. انتشار همین کتاب موجب شد پژوهش‌های بسیار زیادی در خصوص این موضوع صورت بگیرد^(۳). آنچه از پژوهش‌های امروز در زمینه تبیین و کشف تفاوت‌های زن و مرد می‌توان برشمرد:

۱. «مَا بُنِيَ بِنَاءٌ فِي الْإِسْلَامِ أَحَبُّ إِلَيَّ تَعَالَى مِنَ التَّزْوِيجِ».

خداوند از اختلاف مظاهر طبیعی و امور تکوینی سخن به میان می‌آورد و آن را به عنوان آیات الهی بر می‌شمارد، حتی سرانگشت یک انسان با انسان دیگری همسان نیست چه رسد به اینکه اخلاق و روحیات و سلیق آنها بایکدیگر همخوانی داشته باشند (روم، ۲۲؛ رعد، ۴؛ فاطر، ۲۸). قرآن مجید در تصدیق به وجود حالات و مراتب مختلف در میان انسان‌ها می‌فرماید: «... وَ رَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيُبْلِغَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ...» (انعام، ۱۶۵)؛ و رتبه بعضی از شما را بالاتر از دیگری گردانید تا شما را در این تفاوت رتبه‌ها بیازماید» خداوند در جای دیگری می‌فرماید: «وَ قَدْ خَلَقْنَاكُمْ أَطْوَارًا» (نوح، ۱۴)؛ شما را به گونه‌های مختلف آفرید. مفسران در تفسیر درجه و تدرج بودن انسان‌ها بر این نظراند که، مراد از درجات، اختلاف انسان‌ها در جنس، شکل، قیافه، نیرومندی و ناتوانی، فقر و غنا، عافیت، سلامت و جاه و مقام است که طبق مشیت الهی به گونه‌های متفاوت بین افراد انسانی تقسیم شده است (۹) و نیز این مشیت الهی است که انسان‌ها را از جهت استعدادها و تفاوت و مواهب جسمانی و روحی متفاوت آفریده است (۱۰). علامه طباطبایی در ذیل آیه ۱۱۸ از سوره هود^۴ می‌نویسد: یک نوع از تفاوت‌هایی است که در عالم انسانی گریزی از آن نیست و آن تفاوت در طبیعت‌های افراد است که منشأ بنیه‌ها می‌گردد. ترکیبات بدنی در افراد متفاوت است و تفاوت در ترکیبات بدنی موجب تفاوت در استعدادهای جسمی و روحی می‌شود و این نوع از تفاوت‌ها به علاوه تفاوت‌های ناشی از عوامل محیطی، موجب ظهور اختلاف در سلیقه‌ها و آرزوها و اعمال انسانها می‌گردد (۹). وجود تفاوت‌های فردی موضوعی است که روان‌شناسی جدید نیز به آن رسیده و ملاک تفاوت‌های فردی در استعداد و توانایی‌های افراد را برای تنظیم مسائل آموزشی مورد توجه قرار داده است، همچنین از ملاک تفاوت‌های فردی برای بهبود بخشیدن به انتخاب‌های حرفه‌ای و شغلی استفاده می‌کند، بطوری که با انجام این عمل، گماردن هر فرد به شغلی متناسب با استعداد و توانایی اش، امکان پذیر خواهد بود (۱۱).

تفاوت‌های زن و مرد

تفاوت‌های زن و مرد یکی از عجیب‌ترین شاهکارهای خلقت است؛ درس توحید و خداشناسی است، آیت و نشانه‌ای از نظام حکیمانه و مدبرانه جهان است (۲). قانون خلقت این تفاوت‌ها را برای این به وجود آورده است که پیوند خانوادگی زن و مرد را محکم‌تر کند (زیبایی نژاد و سبحانی، ۱۳۹۰، ص ۷۷-۷۸). از مجموع ویژگی‌های تکوینی و تشریحی زن و مرد می‌توان دریافت که آنان در انسانیت همسان بوده و بر اساس یک هدف مشترک آفریده شده‌اند و صرفاً در مقومات جنسیت (یعنی زنانگی و مردانگی) و احکام مربوط به آن، میان این دو صنف، تفاوت است. لذا تکلیف

مقاله «تفاوت زن و مرد، نقش و کارکرد آن» تالیف علی حسین زاده که به بیان تفاوت‌های زن و مرد در ابعاد مختلف پرداخته است.

در پژوهشی ثریا مکنون و همکاران «تفاوت زن و مرد در انتخاب اولویت‌های اخلاقی» را بررسی کرده‌اند.

کتاب «بررسی تمایزهای فقهی زن و مرد» نوشته محسن جهانگیری به تفاوت‌های فقهی و حقوقی پرداخته است.

و مقاله ای با عنوان «بررسی تفاوت‌های فرهنگی و اجتماعی زنان و مردان» توسط خزران رضوانی نگاشته شده است که هریک از منظری متفاوت به مسئله تفاوت‌های زن و مرد توجه کرده است، آنچه این پژوهش را متمایز می‌سازد، بررسی کارکردهای اخلاق در پذیرش این تفاوت‌ها توسط زوجین است که به این عنوان پژوهشی یافت نشد.

مفهوم شناسی

الف- اخلاق

«اخلاق» در لغت به معنای «سرشت و سبیه» به کار رفته است؛ اعم از اینکه سبیه و سرشتی نیکو و پسندیده باشد مانند جوان‌مردی و دلیری، یا زشت و ناپسند باشد مثل فرومایگی و بزدلی (۴، ۵)؛ اخلاق اسلامی به بخشی از آموزه‌های دین اسلام گفته می‌شود که از فضایل و رذایل اعمال انسان سخن می‌گوید (۶). شهید مطهری تعریفی از اخلاق را می‌پذیرد که هم به چگونه رفتار کردن توجه کرده باشد و هم به چگونه بودن؛ چگونگی رفتار مربوط می‌شود به اعمال انسان که شامل گفتار هم می‌شود و چگونه بودن مرتبط با صفات و ملکات نفسانی است (۲).

بنابراین می‌توان گفت: «اخلاق مجموعه صفات روحی و باطنی انسان است» و به گفته بعضی از دانشمندان، گاه به بعضی از اعمال و رفتاری که از خلیقات درونی انسان ناشی می‌شود، نیز اخلاق گفته می‌شود (اولی اخلاق صفاتی است و دومی اخلاق رفتاری) (۷).

ب- تفاوت‌های فردی

واژه «تفاوت» از ریشه «ف و ت» به معنای دور شدن چیزی است از انسان؛ به طوری که به آن دست نیابد و به معنای اختلاف دو چیز در ویژگی‌ها و اوصاف است (۸). در زمینه تفاوت‌های فردی می‌توان گفت: این تفاوت مربوط به صفات (ویژگی‌ها) روان‌شناختی است که تفاوت‌های افراد با یکدیگر را بیان می‌کنند، همچنین صفات نشان دهنده شباهت‌های افراد به یکدیگر نیز هستند (۳). تفاوت‌های افراد انسانی در روحیات، اخلاق، سلیقه‌ها، روش‌ها و افکار و تأثیر آن در اختلاف نظریه‌ها و باورها و رفتارها، مورد تردید کسی نبوده و نخواهد بود.

اصل تفاوت مرد و زن از منظر آموزه‌های اسلامی

۱. «وَ مِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَ جَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَ رَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ».

۲. «وَ فِي الْأَرْضِ قِطْعٌ مُتجاوراتٍ وَ جَنَاتٌ مِنْ أَغْطَابٍ وَ زُرُوعٌ وَ نَخِيلٌ صِوانٌ وَ غَيْرُ صِوانٍ يُسْقَى بِمَاءٍ وَاحِدٍ وَ نَفْضُلٌ بَعْضُهَا عَلَى بَعْضٍ فِي الْأَكْلِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ».

۳. «وَ مِنَ النَّاسِ وَ الدَّوابِّ وَ الْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذَلِكَ إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ».

۴. «وَ لَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَ لَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ».

می‌گیرد بنابراین زن دوست دارد شنونده باشد بویژه وقت‌هایی که ناراحت است.

ب- تفاوت‌های روانی

علامه طباطبایی از آیه ۱۸ سوره زخرف^۱ عواطف شدید زنان را استنباط می‌کند و در تفسیر این آیه چنین می‌نویسد: خداوند این دو صفت که برای زنان آورده، برای این است که زن بالطبع دارای عاطفه و شفقت بیشتری از مرد است و از روشن‌ترین مظاهر قوت عاطفه زن علاقه شدیدی است که به زینت و زیور دارد از دوره کودکی، خودنمایی در جنس زن بیشتر به چشم می‌خورد و با آرایش ظاهر و پوشیدن لباس زیبا به لذتی وصف ناپذیر دست می‌یابد.

عواطف زن باعث می‌شود که زن نتواند مکنونات خویش را در منازعه‌ها و مجادله‌ها بیان و اظهار کند. نه اینکه زن توان احتجاج ندارد یا نیروی استدلالش کم است بلکه زن منطقی و استدلال را به کار می‌گیرد ولی قدرت اظهار ندارد، دلیل این امر شدت عواطف و احساسات زن است. احساسات و عواطف زنان مانع ادامه سخن گفتن آنان می‌شود. زیرا در شروع بحث و جدل شدیداً احساساتی شده و گریه می‌کند یا سخن در گلویش می‌ماند (احمدی، ۱۳۸۴، ص ۷۰). جهت‌گیری احساسی زن در انتخاب موارد مطالعه هم نمود دارد به این ترتیب که مرد بیشتر به طرف مطالب پر حادثه و تکنیک و زن‌ها به طرف رمان‌های احساساتی کشیده می‌شوند.

احساسات زن مادرانه است و این احساسات از دوران کودکی در او نمودار است، علاقه زن به خانواده و توجه ناآگاهانه او به اهمیت کانون خانوادگی بیش از مرد است.

منشأ رفتارهای زن احساس و عاطفه است و زنان در یک زمان حواس خود را به چند موضوع معطوف می‌کنند. به همین دلیل، توانایی خود را در تعیین اولویت امور به سرعت از دست می‌دهند؛ چراکه تمرکز ندارند و زودتر آشفته می‌شوند. زن‌ها به سرعت افسرده می‌شوند، اما مردها به ندرت افسردگی خود را نشان می‌دهند. از دیگر تفاوتها در حوزه روانی زن و مرد می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

- زنان نسبت به مردان نگاه خوشایندتری نسبت به زندگی دارند.
- نمره زنان در نظم و ترتیب از مردان بیشتر است.
- مردان از ثبات هیجانی بیشتری نسبت به زن برخوردار هستند، اما در ابراز هیجان‌های خود همواره از سوی زنان مورد شکایت می‌شوند که: مردان به اندازه کافی هیجان‌های خود را ابراز نمی‌کنند.
- زنان بیشتر از مردان ترس، و غم را تجربه می‌کنند و بیشتر از مردان مستعد احساس گناه هستند.
- مردان بیشتر جهت‌گیری شیئی دارند و زنان بیشتر جهت‌گیری انسانی، لذا مردان اوقات فراغت خود را با ابزارها پر می‌کنند ولی زنان ترجیح می‌دهند که این اوقات را با دیگران بگذرانند.

ج- تفاوت‌های جنسی

الهی به هر دو تعلق گرفته و اما نوع تکلیف ممکن است به واسطه جنبه‌های متفاوت آنان، متمایز از یکدیگر باشد (۱۲). در اینجا به برخی از تفاوت‌های مهم و بارز زن و مرد اشاره می‌کنیم:

الف- تفاوت‌های فیزیولوژیکی

تفاوت‌های فیزیولوژیکی مربوط به جسم انسان می‌شود. بنابراین شامل تفاوت در اسکلت و قدرت بدنی، هورمون‌ها، کروموزم‌ها، دستگاه تناسلی و تولید مثل می‌شود.

- قدرت بدنی مرد، به طور میانگین از نیروی بدنی زن بیشتر است. میزان تحمل کارهای سخت در مردها بیش از زن‌ها است. بدن مرد خشن‌تر و با صلابت‌تر و بدن زن به طور معمول لطیف‌تر و ظریف‌تر است (۱۳، ۱۴) تراکم ماهیچه‌ها، عضلات بیشتر و قوی‌تر و استحکام استخوان در مردان بیشتر است. استخوان‌های زن کم‌حجم‌تر و انتهای آن ضعیف‌تر بوده و از برجستگی مختصری برخوردار است (۱۵). رشد بدنی زن سریع‌تر است، اما رشد عضلانی و نیروی بدنی مرد از زن بیشتر است. مقاومت زن در مقابل بسیاری از بیماری‌ها از مرد بیشتر است. زن زودتر از مرد به مرحله بلوغ می‌رسد و زودتر از مرد هم از نظر تولید مثل از کار می‌افتد. مغز متوسط مرد از مغز متوسط زن بزرگتر است. ریه مرد قادر به تنفس هوای بیشتری از ریه زن است. ضربان قلب زن از ضربان قلب مرد سریع‌تر است.

- هورمون‌های جنسی متفاوتی در دختر و پسر وجود دارند که باعث ایجاد تفاوت‌های جنسی، در دو جنس می‌شوند افزایش تستوسترون و دفع استروژن موجب ایجاد صفات مردانه و کاهش تستوسترون، موجب ایجاد صفات زنانه است (۱۶). بر خلاف استروژن که آرامش‌بخش است، افزایش تستوسترون، حالات تهاجمی و پرخاشگری را برمی‌انگیزاند. لذا فضای مغزی که به اقدام عملی و پرخاشگری مربوط می‌شود در مردان بزرگتر است (۱۷) به همین دلیل در تمامی جوامع و فرهنگ‌هایی که تا به امروز مورد بررسی قرار گرفته‌اند، تعداد مردانی که مرتکب قتل می‌شوند، بسیار بیشتر از زنان است و بیشتر از زنان قربانی پرخاشگری می‌شوند. تستوسترون همچنین موجب می‌شود پس از بلوغ، نیاز به نوازش و در آغوش کشیده شدن در پسران کم شود در حالی که این نیاز در زنان، از کودکی تا پایان عمر، همچنان فعال و شدید است (۱۶).

- در زمینه تفاوت‌های گفتاری مطالعات حاکی از آن است که در مراکز مغزی که مربوط به زبان و شنیدن هستند نورون‌های موجود در زن‌ها یازده درصد بیشتر از مردهاست و نیز مدار مغزی که برای تکلم و مشاهده هیجانات دیگران است در مغز زن بزرگتر است (۱۷) دختران زودتر از پسران سخن گفتن را شروع می‌کنند. در گفتگو مردان اگر وارد صحبت شوند، قصد حل مسئله یا کسب اطلاعات را برای رسیدن به هدفی خاص دارند، اما زنان بیشتر قصد برقراری ارتباط و احساس همدلی دارند مدارهای اجتماعی و پیوندهای کلامی به طور طبیعی در مغز زن بیشتر از مغز مرد شکل

۱. «أَوْ مَنْ يَنْشَأُ فِي الْجَلِيَّةِ وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ»

الف- راهبردهای تفاوت جسمی:

۱- اقتدار مرد و همراهی زن

تفاوت‌های فیزیولوژیکی زن و مرد باعث شده است تا خدای متعال مسئولیت‌های متفاوتی را بر عهده‌ی هر دو قرار دهد. از آنجایی که هورمون‌های مردانه باعث درشت اندام بودن و افزایش قدرت بدنی آنها نسبت به زنان می‌شوند، خداوند در آیه «الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ» (نساء، ۳۴) مسئولیت خانواده را به مرد سپرده است. توانایی مرد در مسایل اجتماعی و امور اقتصادی و تأمین نیازهای منزل و اداره‌ی زندگی بیشتر است و علاوه بر این، تأمین هزینه‌ی زن را هم به عهده دارد. بنابراین، سرپرستی و اداره‌ی منزل به عهده‌ی مرد است. هر چند قیّم بودن و مطیع و مطاع بودن در باب زن و شوهر مؤمن به خداست و اطاعت زن در امور خانه از شوهر مطیع خداست، در واقع، اطاعت و پیروی زن از یک چنین مردی اطاعت از خداست. افزون بر این، تعهّد اداره‌ی امور خود و اهل که همانند جان انسان است، نه تنها توهین و تحقیر نیست، بلکه به دلیل شدت ارتباط انسان با خود و اهل بیت خویش، تعهّد او را دوچندان می‌کند.

در باب نیاز مرد به اقتدار و اطاعت زن، مطالعات روانشناسی هم به این موضوع تصریح دارد که در واکنش به فشارهای روانی مردان نسبت به آنچه حس برتری‌جویی و اقتدارشان (احترام و جایگاه مردانه) مربوط می‌شود، حساسیت نشان می‌دهند و در باب فرمانبرداری و اطاعت در دختران گفته می‌شود که این ویژگی سبب تسهیل روابط با معلمین شده و راندهان تحصیلی آنها را بالا می‌برد، لذا دختران در تحصیل نسبت به پسران موفق تراند اگر در گذشته مرد با تأمین نیازهای همسر احساس اقتدار می‌کرد، مردان امروز در این وادی نیازهای جدیدی دارند و می‌خواهند احساس کنند قابل اعتماد هستند، از آنها تشکر شود، مورد تایید قرار گیرند تا احساس کنند که در اوج اقتدار قرار دارند.

۲- واگذاری متناسب مسئولیت‌ها حیطةی زن و مرد

حضرت علی(ع) در این زمینه می‌فرماید: کاری که به زن واگذار می‌کنی، نباید از حیطةی مناسبات او بیرون باشد؛ چراکه او گل خوش بویی است و به عنوان متصدی دخل و خرج نباید به کارهای خشن رویاورد^۱ (۱۹) و نیز در رابطه با همکاری زنان آمده است: زنی که هفت روز به شوهر خود خدمت کند، خداوند هفت در جهنّم را به روی او می‌بندد^۲ (۲۰).

تقسیم کارها خوب است و بدیهی‌ترین و بهترین تقسیم آن است که از در خانه به بیرون به عهده‌ی مرد باشد و از در خانه به درون، کارها به عهده‌ی زن. امیرمؤمنان(ع) که در زندگی مشترک خود این تقسیم را طرح و اجرا کردند، با این حال چنان نبود که در خانه دست به هیچ کاری نزنند و هیچ‌گونه همکاری و معاونتی با همسر خود، حضرت فاطمه زهرا(ع) نداشته باشند.

محققان در مطالعه‌ای از اسکن مغز که در مورد ارضای نیاز جنسی زنان انجام دادند دریافتند زن‌ها قبل از این که بخواهند رابطه جنسی برقرار کنند نیاز به احساس صمیمیت و آسودگی دارند. عشق(تعلق خاطر) بخشی از زندگی مرد ولی قسمت بزرگی از زندگی زن است. مرد بیشتر عمل جنسی و زن رابطه‌ی عشقی را تعقیب می‌کند(۱۸).

فضای مغزی که به کشش میل جنسی اختصاص دارد در مردها دو و نیم برابر است، افکار جنسی در بیشتر اوقات روز در ذهن مرد جریان دارد ولی در زن‌ها روزانه فقط یکبار بروز می‌کند قید و بند شهودی متفاوت مرد با زن حاکی از آن است که مردان از طریق بینایی و تظاهر فیزیکی تحریک می‌شوند و زنان از طریق لمس و سمع و احساس درونی و هیجانی. و کمتر تحت تأثیر تظاهر و فیزیکی و قیافه قرار می‌گیرند زن به طور متوسط سه تا ده بار طولانی‌تر از مرد به ارضای جنسی می‌رسد به طور کلی مرد شهودی‌تر از زن است، در حالیکه فعالیت جنسی زن شدت کمتر، کم تنوع‌تر و محدودتر است، لذا مردان خواهان همسری هستند که هر وقت خواستند از ارتباط جنسی با او لذت ببرند و با این کار عشق و محبت را احساس می‌کنند.

روان‌شناسان تکامل‌نگر معتقدند که زن و مرد از نظر ویژگی‌هایی که تمایل دارند هسرشان واجد آنها باشد، نیز با یکدیگر متفاوت‌اند چون زنان نقش بیشتری در پرورش فرزندان دارند هنگام انتخاب همسر به منابع مالی وی و ویژگی‌هایی که در حصول این منابع نقش دارند اهمیت بیشتری می‌دهند، اما مردها بر ظاهر و ویژگی‌های جسمانی زنان که نشانه‌ای از قابلیت باروری آنهاست، اهمیت می‌دهند.

۲- راهبردهای اخلاقی در پذیرش تفاوت‌های زوجین

خداوند متعال رفتارها و برخوردهای صحیح انسانی را در خانواده با «حُسن معاشرت» معرفی می‌فرماید و از مرد و زن، رعایت آن را با میزان «معروف»، یعنی رفتاری پسندیده و انسانی می‌خواهد: (...وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا: ... و با آنها سخن شایسته بگویید) (نساء، ۵)؛ (...وَعَاشِرُوهُمْ بِالْمَعْرُوفِ: ... و با آنان به گونه‌ی شایسته رفتار کنید...) (نساء، ۱۹). افزون بر این باید گفت بین اخلاق و استحکام خانواده رابطه‌ای کاملاً مستقیم وجود دارد و اخلاق‌مداری یکی از اساسی‌ترین دلایل بر استواری و برقراری خانواده است. امام سجّاد(ع) در مورد ضرورت اخلاق‌مداری نسبت به همسران چنین فرمودند: حقّ همسرت آن است که بدانی خداوند عزّ و جلّ او را مایه‌ی سکون و همنشینی تو قرار داده است و باید بدانی که او نعمت خداوند بر توست. پس او را گرامی بدار و با او با رفق و مدارا برخورد نما و هرچند حقّ تو بر او بیشتر است، اما حقّ او بر تو این است که با او مهربانی کنی^۱.

۱. «وَأَمَّا حَقُّ رَعِيَّتِكَ بِبَيْتِكَ النِّكَاحِ فَإِنَّ تَعْلَمَ أَنَّ اللَّهَ جَعَلَهَا سَكَنًا وَمُسْتَرَاحًا وَأَنْسَا وَوَأَقِيَّةً وَكَذَلِكَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْكُمَا يَجِبُ أَنْ يُحْمَدَ اللَّهُ عَلَى صَاحِبِهِ وَيَعْلَمَ أَنَّ ذَلِكَ نِعْمَةٌ مِنْهُ عَلَيْهِ وَجَبَ أَنْ يُحْسِنَ صُحْبَةَ نِعْمَةِ اللَّهِ وَبُكْرَمَهَا وَيَرْفُقَ بِهَا وَإِنْ كَانَ حَقُّكَ عَلَيْهَا أَغْلَطَ وَطَاعَتُكَ بِهَا أَلْزَمَ فِيمَا أَحْبَبْتَ وَكَرِهْتَ مَا لَمْ

تَكُنْ مَعْصِيَةً فَإِنَّ لَهَا حَقَّ الرَّحْمَةِ وَالْمُؤَانَسَةِ وَمَوْضِعَ السُّكُونِ إِلَيْهَا قَضَاءُ اللَّهِ الَّتِي لَا بُدَّ مِنْ قَضَائِهَا وَذَلِكَ عَظِيمٌ».

۲. «وَأَيُّمَا امْرَأَةٍ مِنْ أُمَّرَأَاتِنَا مَا جَاوَزَتْ نَفْسَهَا فَإِنَّ امْرَأَةً رِيحَانَةٌ وَكَيْسَتْ بِقَهْرْمَانَةٍ».

۳. «وَأَيُّمَا امْرَأَةٍ خَدَمَتْ زَوْجَهَا سَبْعَةَ أَيَّامٍ أَغْلَقَ اللَّهُ عَنْهَا سَبْعَةَ أَبْوَابِ النَّارِ».

و عشق، و زن را مظهر محبوبیت و معشوقیت قرار داده است. لذا این جزء اخلاق زناشویی است که پیغمبر اکرم (ص) می‌فرماید: جمله دوست دارم هیچوقت از یاد زن نمی‌رود.^۴

محبوب واقع شدن در طبیعت زنان است و توجه دین اسلام به محبت نسبت به زنان برای برآورده ساختن نیاز شدید زن به محبت است. امام صادق (ع) می‌فرماید: محبت نسبت به زنان از اخلاق پیامبران است.^۵ بنابراین اظهار محبت و آراستگی هر یک از زوجین آرامش و تحکیم خانواده را به دنبال دارد.

متقابلاً مردان نیز نیازمند مهر و محبت زنان هستند. حضرت زهرا (س) در گفتار خود با امیرالمؤمنین (ع) تعابیر زیبایی به کار می‌برد، از قبیل: یا ابالحسن... روحی لروحک و قاء و نفسی لِنفسیک فداء^۶ (۲۲)، یعنی علی جان، جان فدای شما، یا همان: جانم به قربانت! از آن سو حضرت امیرالمؤمنین (ع) می‌فرماید: هنگامی که به چهره فاطمه نگاه می‌کنم غصه‌هایم از بین می‌رود.^۷ حفظ منزلت زن و تکریم مرد

با توجه به ترشح هورمون‌های مردانه و نقش آن در روحیه پرخاشگر مردان ضمن توصیه‌ی پیامبر اکرم (ص) به رعایت اخلاق در مردان: بهترین مردان امت من، آن کسانی هستند که نسبت به خانواده خود خشن و متکبر نباشند و بر آنان ترحم و نوازش کنند و به آنان آزار نرسانند^۸ (۲۳) پیامبر اسلام (ص) درباره‌ی اکرام زن می‌فرماید: «کسی که زنی را به همسری انتخاب می‌کند، باید او را احترام کند و منزلت او را حفظ نماید»^۹.

از سوی دیگر مردان چون مسئولیت سنگین مدیریت و سرپرست خانواده را به عهده دارند باید اقتدارشان حفظ شود. حتی در منازعات زناشویی بهتر است زن مدارا کند. امام صادق (ع) در این باره می‌فرماید: از رحمت و مغفرت پروردگار به دور است زنی که شوهر خود را آزار و اذیت کند و سعادت‌مند زنی است که شوهر خویش را اکرام و احترام کرده، اذیتش نکند و از او در همه‌ی حالات اطاعت و فرمانبرداری نماید.^{۱۰} این نکته را نیز برای زنان عنوان کرد که استقبال و بدرقه‌ی شوهر نوعی اظهار ارادت قلبی، نشانه تکریم، حفظ شان مرد و اظهار بزرگی مرد برای افراد خانواده است و موجب مجذوب شدن مرد به خانه و مصون ماندن از رفیق بازی و مسائل دیگر می‌گردد. در آموزه‌های آسمانی، این کار زن از وظایف اخلاقی او تلقی شده و پاداش معنوی برای آن مقدر گردیده است. در روایتی از حضرت محمد (ص) نقل شده است: «حق مرد بر زن آن است که چراغ خانه را روشن کند (حفظ منزل نماید)، غذا را آماده کند و هنگام ورود مرد به خانه، تا جلوی در به استقبال او

رسول خدا (ص) به امیر مؤمنان (ع) فرموده‌اند: ای علی، هرگز کسی به خانواده‌ی خود کمک نمی‌کند مگر آن که صدیق یا شهید باشد^{۱۱} (۲۱). البته نباید فراموش کرد که زن نیز می‌تواند با حفظ شئون اسلامی و اخلاقی، در تأمین معیشت بهینه خانواده یار و مددکار همسرش باشد و او را در داشتن یک زندگی مطلوب همراهی کند.

درست است که از نظر شرعی کار کردن در خانه وظیفه‌ی زن نیست، ولی در حقیقت زن با رعایت این نکته رضایت الهی را در پی دارد، در همین زمینه امام صادق (ع) از پیامبر خدا (ص) روایت می‌کند: هر زنی که در خانه شوهرش چیزی را برای سامان دادن وضع خانه جابه جا کند، خداوند نظر [رحمت] به او می‌کند. و هر کس مورد نظر [رحمت] خدا قرار گیرد، خدا عذابش نمی‌کند.^{۱۲}

مطالعات علمی هم بر این موضوع تأکید دارد که زن به لحاظ جسمی آسیب پذیرتر و تابع تغییرات جسمی (قاعدگی، حاملگی، یائسگی) است که او را به نوعی زندگی سازگارتر و منطقی‌تر سوق می‌دهد، در مقابل مرد از نوعی ارگانیسم قوی‌تر، جنسیت رشد یافته‌تر، دینامیسم پرخاشگر و منبسط شونده برخوردار است که او را به سمت زندگی مستقل‌تر و با محوریت عمل، می‌کشاند.

ب- راهبرهای تفاوت‌های روانی

۱- خوشبختی زن و ابراز محبت مرد:

زوجین بویژه زن نیازهای عاطفی دارد که همسر او باید آن‌ها را برطرف کند، و گرنه زندگی آن‌ها به سردی و دلزدگی می‌گراید، که این می‌تواند آسیبی جدی برای بنیان خانواده باشد. توجه و ابراز محبت تا درجه‌ای برای زنان مهم است که گفته شده: زنان هنگامی احساس خوشبختی بسیار می‌کنند که احساس کنند نیازشان به محبت تأمین شده است، در حالیکه مردان این حس را زمانی دارند که به اهداف ارزشمند خود برسند پس این که مرد علاقه‌اش را به همسرش با زبان اعلام کند اهمیت بسیاری دارد. پیامبر (ص) در حدیثی می‌فرماید: هرگاه بنده‌ای به همسرش [از سر محبت] نگاه کند و همسرش نیز به چهره‌ی او بنگرد، خداوند [متعالم] نگاهی از سر رحمت به آنان می‌افکند. و اگر دستان همدیگر را بگیرند گناهان آنان فرو می‌ریزد.^{۱۳} مردان در ابراز محبت ناپایدارند، در حالیکه زنان احساس می‌کنند دائم باید مورد محبت و نوازش قرار بگیرند و می‌خواهند مطمئن شوند که مورد علاقه هستند.

به تعبیر شهید مطهری، این یکی از تدابیر حکیمانه و شاهکارهای خلقت است که در غریزه مرد، نیاز و طلب و در غریزه زن، ناز و جلوه‌گری قرار داده است. لذا خلقت هدفمند، مرد را مظهر طلب

۱. «یا علی! لا یخدمُ العیالُ إلا صدیقٌ أو شهیدٌ».

۲. «أینما امرأة رقت من بیت زوجها شیئاً من موضعٍ إلى موضعٍ تُرید به صلاحاً نظر الله إليها ومن نظر الله إلیه لم یعدبها».

۳. «إذا نظر العبدُ إلى وجهِ زوجِهِ ونظرت إلیهِ، نظر الله إلیهما نظرَ رحمةٍ، فإذا أخذَ بکفِّها وأخذت بکفِّهِ، تساقطت ذنوبُهُما».

۴. «قول الرجل للمرأة: إني أحبك، لا یدهب من قلبها أبداً».

۵. «من أخلاق الأنبياء حب النساء».

۶. «لقد كنت أنظر إليها فتكشف عني الهوموم والأخران».

۷. «خير الرجال من أمتي الذين لا يتطاولون على أهلهم وحينون عليهم ولا يظلمونهم».

۸. «من اتخذ امرأة فليكرمها فإنما امرأة أحدكم لعبة فمن اتخذها فلا يضعبها».

۹. «ملعونة ملعونة امرأة تؤذي زوجها وتغمه و سعيده سعيده امرأة تكرم زوجها ولا تؤذيه وتطيعه في جميع أحواله».

ج- اخلاق و تفاوت‌های جنسی

درک شهوت جنسی همسر:

یکی از نشانه‌های الهی آن است که هر فردی از بشر در برابر خود از نوع خود جفتی می‌یابد تا مسألهٔ تولد و تناسل صورت گیرد و آنها به گونه‌ای آفریده شده‌اند که محتاج یکدیگرند و هر یک با دیگری به کمال خود می‌رسد و این همان میل جنسی است که خداوند آن را در وجود دو نفر به امانت نهاده است. توجه به تفاوت‌های جنسی زن و مرد و رعایت اخلاق جنسی، نقش مؤثری در تحکیم خانواده دارد. مردان زمینه‌های مناسبی برای ارضای زودرس دارند، در حالی که زن‌ها به مقدماتی نیازمندند که مردان باید آنها را تأمین کنند. به همین دلیل، در روایات ما ارتباط جنسی مرد با زن پیش از ملاعبه با او، جفا محسوب شده است. اسلام با در نظر گرفتن تفاوت زن و مرد در بُعد جنسی، از یک سو مردان را به تأمین مقدمات سفارش کرده است تا خواسته زن تأمین شود. امام علی (ع) می‌فرماید: وقتی کسی خواست با همسرش همبستر شود با عجله رفتار نکند که زن‌ها نیز حاجتی دارند.^۵ لذا مردان باید تلاش کنند و بفهمند چگونه باید به این نیاز همسران خود پاسخ دهند. و از سوی دیگر، زنان نیز به دلیل صفت حیا بسیاری از خواسته‌های جنسی خود را نمی‌گویند: امام صادق (ع): «حیا ده جزء دارد که نه جزء آن در زنان و یک جزء آن در مردان نهاده شده است.^۶ و در توصیه اخلاقی به زنان رسول اکرم (ص) می‌فرمود: بهترین زنان شما زنی است که هرگاه با همسرش خلوت کند، تن‌پوش حیا را از تن درآورد.^۷ بنابراین، بایستی دو طرف، هم زن و هم شوهر، نسبت به نیاز جنسی همسر بی‌توجهی و کم‌اعتنایی نکنند.

آراستگی مرد برای همسرش:

آراستگی، گرچه در زنان لازم‌تر و ضروری‌تر است، اما با این حال امری است دوسویه که هم زن بایستی بدان مقید باشد و هم شوهر. امام باقر علیه السلام می‌فرماید: همان گونه که مردان دوست دارند زینت و آرایش را در زنان نشان ببینند، زنان نیز دوست دارند زینت و آرایش را در مردانشان ببینند.^۸ دربارهٔ سیرهٔ امیر مؤمنان (ع) چنین گزارش کرده‌اند که همواره به مردان فرمان می‌داد: لباس‌هایتان را بشویید؛ موهایتان را اصلاح و شانه کنید؛ مسواک بزنید؛ خود را بیارابید و همیشه آراسته و پاکیزه و تمیز باشید. بنی‌اسرائیل چنین نکردند و در نتیجه زنانشان آلوده‌دامن شدند.^۹

۵. «إِذَا أَرَادَ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْتِيَ زَوْجَتَهُ فَلَا يُعْجَلْهَا فَإِنَّ لِلنِّسَاءِ حَوَائِجَ».

۶. «الْحَيَاءُ عَلَى عَشْرَةِ أَجْزَاءٍ تَسَعُ فِي النِّسَاءِ وَوَاحِدَةٌ فِي الرِّجَالِ».

۷. «خَيْرُ نِسَائِكُمُ الَّتِي إِذَا حَلَّتْ مَعَ زَوْجِهَا حَلَّتْ لَهُ دِرْعَ الْحَيَاءِ وَإِذَا لَبَسَتْ لَبَسَتْ مَعَهُ دِرْعَ الْحَيَاءِ».

۸. «النِّسَاءُ يُحِبُّنَ أَنْ يَرَيْنَ الرِّجُلَ فِي مِثْلِ مَا يُحِبُّ الرِّجُلُ أَنْ يَرِيَ فِيهِ النِّسَاءَ مِنَ الزَّيْنَةِ».

۹. «أَنَّ نِسَاءَ بَنِي إِسْرَائِيلَ خَرَجْنَ مِنَ الْعَفَافِ إِلَى الْفُجُورِ مَا أَخْرَجَهُنَّ إِلَّا قَلَّةٌ تَهْنِئَةُ أَرْوَاجِهِنَّ وَقَالَ إِنَّهَا تَشْتَهِي مِنْكَ مِثْلَ الَّذِي تَشْتَهِي مِنْهَا».

برود و به او خوش آمد بگوید^۱ بر اساس پژوهش‌ها نیز ثابت شده است که تماس مکرر، به واکنش عاطفی مثبت می‌انجامد و باعث نزدیکی بیشتر می‌گردد.

قدردانی زوجین از یکدیگر

قدردانی و سپاسگزاری از همسر یکی دیگر از آموزه‌های اخلاقی زناشویی به شمار می‌رود؛ یعنی هم زن و هم مرد باید از همدیگر قدردانی کنند. امام صادق (ع) می‌فرماید: بهترین زنان شما آن بانویی است که اگر به او چیزی دهند (و یا خدمتی کنند) سپاسگزاری می‌کند و چنانچه از او باز گیرند، راضی و خشنود می‌شود.^۲ بنابراین زوجین باید هر کدام قدر نعمت وجود یکدیگر بدانند و فعالیت‌های خدمت‌های همسر را ارزشمند تلقی کنند و شکر خدای را بجای آورند که نعمت وجود همسر و خدماتش، همه، از اوست. امام سجاده (ع) می‌فرماید: بر هر یک از شما همسران واجب است که خدا را شکرگزار باشید و او را بستانید، برای این که چنین همسری را نصیبتان کرده است. همه باید بدانید و این دید را داشته باشید که همسر نعمتی است از خدا که به او اعطا شده است. (و از این رو) واجب است که با نعمت خداوند، مصاحبت و رابطه نیکو، برقرار سازند و او را گرامی بدارند و با او مدارا کنند.^۳

همدلی مرد با شنیدن زن

زنان دوست دارن زیاد حرف بزندن و مردان بالعکس. مردان به دلیل فیزیولوژی مغز تحمل زیاد حرف زدن رو ندارند، ولی از نظر اخلاقی بهتر است برای آرامش همسر به حرفهایش گوش دهند. زن‌ها وقتی مشکلات و ناراحتی‌های خود را برای یکدیگر تعریف می‌کنند هرمون‌هایی در بدنشان جاری می‌شود که حس خوبی پیدا می‌کنند. به همین دلیل است که وقتی زنان دچار استرس می‌شوند برای رهایی، مسائل خود را با نزدیکان و اطرافیان خود مطرح می‌کنند تا بتوانند همدلی و حمایت آنها را جلب کنند.

امیرمؤمنان (ع) در وصیت به محمد بن حنفیه فرمود: به راستی زن ریحانه (شاخه گل) است و قهرمان نیست، پس در هر حال با وی مدارا کن و همراهی نیکو داشته باش تا زندگیت با صفا گردد^۴ (۲۴). لذا با توجه به اینکه زنان از طریق صحبت و گفتگو آرامش و احساس خوبی می‌یابند، مردان باید زمانی را برای ارضای این حس اختصاص دهند.

۱. «حَقُّ الرَّجُلِ عَلَى الْمَرْأَةِ إِتَارَةُ السَّرَاجِ وَإِصْلَاحُ الطَّعَامِ وَأَنْ تَسْتَقْبِلَهُ عِنْدَ بَابِ بَيْتِهَا فَتَرْحَبَ بِهِ وَأَنْ تُقَدِّمَ إِلَيْهِ الطَّشْتَ وَالْمِنْدِيلَ وَأَنْ تُوضِّعَهُ وَأَنْ لَا تَمْتَعَهُ نَفْسَهَا إِلَّا مِنْ عِلَّةٍ».

۲. «خَيْرُ نِسَائِكُمُ الَّتِي إِنْ أُعْطِيَتْ شَكَرَتْ وَإِنْ مَبْعَتْ رَضِيَتْ».

۳. «كَذَلِكَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْكُمْ يُجِبُّ أَنْ يُحَمِّدَ اللَّهَ عَلَى صَاحِبِهِ وَيَعْلَمَ أَنَّ ذَلِكَ نِعْمَةٌ مِنْهُ عَلَيْهِ وَوَجِبَ أَنْ يُحْسِنَ صُحْبَةَ نِعْمَةِ اللَّهِ وَيُكْرِمَهَا وَيَرْفُقَ بِهَا».

۴. «قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ (ع) فِي وَصِيَّتِهِ لِابْنِهِ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَنْفِيَّةِ يَا بَنِي... فَإِنَّ الْمَرْأَةَ رِيحَانَةٌ وَلَيْسَتْ بِقَهْرْمَانَةٍ فَدَارَهَا عَلَى كُلِّ حَالٍ وَأَحْسِنِ الصُّحْبَةَ لَهَا لِيَصْفُو عَيْشُكَ».

7. Makarem Shirazi, Nasser, (1377), Ethics in the Qur'an, Imam Ali Bin Abi Talib(a.s.) School, Qom.
8. Ragheb Esfahani, Hossein bin Muhammad, (1428), al-Mufardat fi Gharib al-Qur'an, Darahia al-Trath al-Arabi, Beirut-Lebanon.
9. Tabatabaei, Mohammad Hossein, (1417), Tafsir al-Mizan, Qom: Islamic Publications Office of the Qom Seminary Society of Teachers, fifth edition.
10. Makarem Shirazi Nasser, (1374), Tafsir al-Nashon, Tehran: Dar al-Kutub al-Islamiyya, first edition.
11. Nejati, Osman, (1367), Qur'an and psychology, translator, Abbas Arab, Mashhad: Astan Quds Razavi.
12. Sesenejad, Mohammad Reza; Sobhani, Mohammad Taqi, (2012), An introduction to the female personality system in Islam, Qom: Office of Women's Studies and Research.
13. Shaari Nejad, Ali Akbar, (1375), Adult Development Psychology in Farakhnai Zandagi, Tehran, Amir Kabir.
14. Misbah Yazdi, Mohammad Taqi, (2011), Q&A vol.5-1, Qom: Imam Khomeini Institute (RA.)
15. Pireh, Roje, (1361), the differential psychology of men and women, translated by: Mohammad Hossein Sarvari, Hamgam Publications, Tehran.
16. Hosseini, Seyyed Hadi and others, (1381), Kitab Zan, Tehran: Amir Kabir.
17. Brizending, Luan, (2012), Women's brains (a discussion about the physical and psychological characteristics of women, translated by Mohsen Dehghani-Sohila Peymani, Tehran, Rushd.
18. Ohadi, Behnam, (1384), human sexual tendencies and behaviors, Tehran: Sadegh Hedayat Publications.
19. Razi, Mohammad Hossein, (1414), Nahj al-Balagha, Qom: Hijrat.

آراستگی مرد برای زن خود باعث می‌شود که چشم و دل او سیر شود و هرگز به مردان نامحرم نگاه نکند: این که مردی به خودش برسد و بیاراید باعث افزایش عفتِ همسر خود می‌شود.^۱

نتیجه گیری

مساله تفاوت‌های زن و مرد یکی از مهم ترین مسائل در تحکیم روابط خانواده است که در آموزه‌های اسلامی بر ضرورت توجه به این تفاوت‌ها تأکید شده است. در بررسی موارد تفاوت‌های زن و مرد به تفاوت‌های فراوان جسمی، روحی و روانی، جنسی میان زن و مرد دست یافتیم (که به برخی از آنها اشاره گردید). سپس به اخلاقیاتی که پذیرش این تفاوت‌ها را آسان تر می‌کند پرداخته شد. گرچه کانون خانواده، محلی برای کسب آرامش برای زن و مرد است، ولی بررسی آموزه‌های اسلامی نشان می‌دهد که سهم زنان در آرامش بخشی، بیش از مردان است. امام صادق(ع) می‌فرمایند: زنان آفریده شدند تا برای مردان، آرامش بخش و سبب انس گردند.^۲ شاید به همین جهت است که شوهرداری برای یک زن، جهاد است. زن و شوهر با شناخت این تفاوت‌ها و نیز با رعایت نکات اخلاقی مستخرج از آیات و روایات، زندگی را با آرامش بیشتر و بهتر اداره خواهند کرد.

References

The Holy Quran

1. Ibn Babouyeh, Muhammad ibn Ali, (1413), Man Laihzar al-Faqiyyah, vol.3, Qom: Jamia Madrasin.
2. Motahari, Morteza, (Beta), collection of works, vol. 19, Tehran: Sadra.
3. Larsen, Randy J., David Bass, (2015), Personality Psychology: Fields of Knowledge about Human Nature, translated by Farhad Jamehari et al., Tehran, Rushd.
4. Misbah Yazdi, Mohammad Taqi, (2011), Moral Philosophy, Qom: Imam Khomeini Educational and Research Institute (RA.)
5. Moalemi, Hassan, (2004), Moral Philosophy, Qom: World Center for Islamic Sciences, first edition.
6. Mousavi Bejnvardi, Seyyed Mahmoud, (2015), Examining the role of ethics in jurisprudence and law (1) and (2)", Reflections of Andisheh, p.83.

^۲ «وَ خَاقَ الرَّجَالِ النَّسَاءَ لِأَنَّهُنَّ لَيَأْتِيْنَهُنَّ وَيَسْكُنُوْنَ».

^۱ «تَهَيَّئِ الرَّجُلَ لِلْمَرْأَةِ مِمَّا تَزِيدُ فِي عَفْوِهَا».

20. Hiraamili, Muhammad bin Hassan, (1409), Wasal al-Shia, Qom, Al-Al-Bayt Lahiya al-Tarath Institute.
21. Nouri, Hossein, (1408), Mostadrak al-Wasail, Qom: Al-Al-Bayt, peace be upon him.
22. Majlesi, Mohammad Baqer, (1403), Bihar al-Anwar, Beirut, Wafa Institute.
23. Tabarsi, Hasan bin Fazl, (1412 AH), Makarem al-Akhlaq, Qom: Al-Sharif al-Razi.
24. Ibn Babouyeh, Muhammad ibn Ali, (1406 AH), the rewards of actions and the eagle of actions, Qom: Dar al-Sharif al-Radis for publishing.